

מצוות לאו להנות ניתנו / טו:

הגמרא (טו): מעמידה את דברי המשנה: "האומר לאישה קונם שאני משמשך הרי זה בבל יחל דברו", במקרה שאומר לאשתו "הנאת תשמישך עלי".

ומקשים הראשונים, מדוע הבעל נאסר בתשמיש הרי מצוות לאו להנות ניתנו.

הר"ן מתרץ, שמצוות לאו להנות ניתנו זה גדר רק לגבי הנאה רוחנית שיש לאדם מן המצווה.

אולם, כאשר ישנה הנאה גופנית בעשיית המצווה לא אמרינן בזה מצוות לאו להנות ניתנו.

אשר לכן, כשאומר 'הנאת תשמישך עלי' הנדר חל מפאת שיש לו הנאה גופנית בתשמיש בנוסף להנאה הרוחנית.

דבר זה מוכח הוא **בגמ' ר"ה** (כח.) שהנודר מן המעיין מותר לו לטבול בימות הגשמים, מכיוון שיש לו רק הנאה רוחנית שנהייה טהור ואמרינן בזה מצוות לאו להנות ניתנו, אבל בימות החמה אסור משום שיש לו הנאה גופנית.

ברם, **הרשב"א** מתרץ באופן אחר, דכשאומר 'הנאת תשמישך עלי' אסור בתשמיש, משום שהחיוב שלו במצוות עונה נובע מהשעבוד שלו כלפי האישה. אשר לכן, כיוון שפקע השעבוד פקעה גם מצוות העונה. והקשה הרשב"א ממצוות 'פרו ורבו' דאין בה עניין של שיעבוד אלא היא מצווה גרידא.

ותירץ, שכיוון שאפשר לקיים את המצווה באישה אחרת ולא דווקא באשה זו, לא אמרינן בכך מצוות לאו להנות ניתנו.

מדייקים האחרונים מדברי הרשב"א, אשר לא חילק בדין מצוות לאו להנות ניתנו בין כשיש רק הנאה רוחנית, לבין כשמעורבת בכך גם הנאה גופנית, דסובר הרשב"א שגם כאשר יש הנאה גופנית מלבד ההנאה הרוחנית מקיים המצווה, גם בכך אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו.

ובביאור סברת הרשב"א כתב **הגרש"ש** (סימן יב), דהרשב"א סובר שכל ההנאות שאסרה תורה באיסורי הנאה, אסורות רק כאשר מטרת השימוש בדברים האסורים בהנאה היא ההנאה. אבל כאשר משתמש באיסורי הנאה עבור מטרה אחרת, ותכלית השימוש שלו היא לא ההנאה, אלא אגב שמשתמש יש לו הנאה הרי מותר לו להשתמש באיסורי הנאה.

ועולה מכך, דשיטת הרשב"א היא, שאיסורי הנאה אסורים רק כאשר יש לו כוונה להנות¹, וכל זה אינו קשור למצוות לאו להנות ניתנו אלא זהו גדר כללי באיסורי הנאה. לכאורה יועיל גם כשרוצה לעשות דבר הרשות באיסורי הנאה.

וממשיך הגרש"ש וטוען, שישוד זה באיסורי הנאה הוא הסברא לפי הרשב"א במצוות לאו להנות ניתנו. כלומר, אע"פ שיש לאדם הנאה רוחנית מקיום המצווה, כיון שעשיית המצווה לא ניתנה לאדם כדי

¹ והרשב"א יסבור כמו הר"ן בפרק "גיד הנשה", ש"פסיק רישא" זה רק באיסור מלאכה וכדו' ולא באיסור הנאה.

שיתענג בה, אלא תכלית המצווה היא שיעשה רצון ה'. אשר לכן ההנאה היא הנאה הבאה לו ממילא, ולא תכלית מעשה המצווה, וזה אינו נחשב שעשה את המעשה במטרה כדי להנות.

ואפילו כאשר יש לו הנאה גופנית בעשיית המצווה כמו בתשמיש, כיוון שכוונתו היא לעשות את רצון ה' לקיום מצוות 'פרו ורבו' וזאת היא תכלית המעשה, וההנאה הגופנית שיש לו מהמעשה באה היא ממילא, אזי ההנאה מותרת אפילו כשנדר על כך.

אמנם, אם יעשה את המצווה שלא כהלכה ויתכוון להתענג בה ייאסר, כיוון שמטרת המעשה היא ההנאה.

היוצא מכך בשיטת הרשב"א עפ"י ביאור הגרש"ש, שכוונת האדם במעשיו היא הנותנת את השם למעשה.

אולם, לפי זה **קשה על הרשב"א** מהגמ' בר"ה (כח.), דהנודר מן המעיין אסור לטבול בו בימות החמה. הרי לפי הנאמר לעיל בדעת הרשב"א, כיוון שמטרת הטבילה היא להיטהר, וההנאה באה לו ממילא מדוע שייאסר לטבול בימות החמה, הרי תלוי הדבר בכוונתו, ואינו מכוון להנאה אלא להיטהר בטבילה. ונראה ליישב עפ"י יסוד הגרש"ש (סימן יא) בדין פסיק רישא באיסורי הנאה. דשישנם ב' סוגים של איסור הנאה:

א. כאשר השימוש העיקרי בדבר האסור בהנאה הוא ההנאה, ולשם כך הדבר עומד, אזי ההנאה עצמה נחשבת דבר האסור, ואפילו שלא מתכוון להנות אסור.

ב. כאשר ההנאה היא לא השימוש העיקרי של הדבר, ואין הדבר עומד לכך, אזי ההנאה אסורה רק כאשר מתכוון להנות וההנאה לא נחשבת דבר האסור.

לפיכך, כאשר ההנאה ממעיין בימות החמה להתקרב בשעת החום, זה נחשב דבר האסור, ואסור גם ללא כוונה להנות, מפאת שזהו השימוש העיקרי והמעייין בימות החמה עומד לכך.

הגדר העולה מכך הוא, דדבר שעיקרו ההנאה חשיב הנאה גם ללא כוונה להנות, ורק דבר שאין עניינו הנאה, בעינין כוונה בכדי להחשיבו כמעשה הנאה.

הנה, **הרשב"א** נקט, דלא אמרינן בתשמיש המיטה מצוות לאו להנות ניתנו מכיוון שאפשר לקיים מצות 'פרו ורבו' באישה אחרת, לא אמרינן בכך מצוות לאו להנות ניתנו.

ובשער **המלך** (פ"א מהל' שופר) הקשה מדברי הגמ' ר"ה (כח.) דאיתא התם דהמודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצווה מטעם דמצוות לאו להנות ניתנו, אע"פ שאפשר לו לשמוע התקיעה מאדם אחר.

וב**אבני מילואים** (סימן כח ס"ק ס) הוסיף להקשות מדין כיסוי הדם, שהרי מותר לכסות את הדם בעפר של עיר הנידחת, וכן מותר לעשות חליצה בנעל של עכו"ם, משום דאמרינן מצוות לאו להנות ניתנו. והרי לשיטת הרשב"א קשים הדברים, דכל גדר מצוות לאו להנות ניתנו נאמר כאשר אי אפשר לו באחר,

ובמקרים הנ"ל אפשר הרי באחר².

מכוח קושיות אלו **מייסד האבני מילואים** יסוד בדעת הרשב"א, דכאשר אין הנאת הגוף בעשיית המצווה, הרי גם כשאפשר באחר אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו, אבל כאשר יש הנאת הגוף בעשיית המצווה, רק כשאי אפשר באחר אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו.

אשר לכן בעניינם דלעיל, שופר, כיסוי הדם, חליצה וכדו' שאין הנאת הגוף בהנך דברים אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו אע"פ שאפשר באחר, אבל בתשמיש המיטה שיש הנאת הגוף בדבר כיוון שאפשר באחרת לא אמרינן בזה מצוות לאו להנות ניתנו.

ובביאור הדבר מדוע כשיש הנאת הגוף ואפשר באחרת לא אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו, יש להסביר עפ"י יסודו דהגרש"ש:

דגדר מצוות לאו להנות ניתנו נאמר היכא שמטרת עשיית המצווה היא לקיים את רצון ה' וההנאה באה לו ממילא. ובעניין תשמיש המיטה דיש בו הנאת הגוף ואפשר לעשות הדבר באחרת, ואפ"ה בוחר הוא לעשות את המצווה דווקא באשה זו, הרי זהו סימן לכך שהמטרה של המעשה שלו היא ההנאה, אשר לכן לא אמרינן בזה מצוות לאו להנות ניתנו.

אולם, קשה הדבר מדוע לא מחלקים כך גם במקרה שאין הנאת הגוף, אלא רק הנאה רוחנית, כגון: שופר, כיסוי הדם, חליצה וכדו', שאם אפשר באחר ואפ"ה בוחר הוא לעשות את המצווה דווקא באיסורי הנאה, הרי זהו סימן לכך שמטרת עשיית המצווה היא ההנאה הרוחנית, ולפי"ד הרשב"א לא נאמר בזה גדר מצוות לאו להנות ניתנו, מכיוון שמראה האדם דמטרת עשייתו את המצווה אינה לרצון ה' אלא הנאת עצמו.

ונראה שיש לחלק בין 'אפשר באחר' בהנאה רוחנית, לבין 'אפשר באחר' בהנאת הגוף:

דבשלמא כאשר אפשר באחר בהנאת הגוף, ואפ"ה בוחר הוא לעשות את המצווה דווקא באיסורי הנאה, אזי מראה הוא בכך שמטרתו היא ההנאה הגופנית וכוונתו בעשיית המצווה היא להנאת עצמו.

אולם, במצווה אשר אין בה הנאה גופנית, אלא רק הנאה רוחנית, ויכול לעשות את המצווה באחר, כגון: כיסוי הדם בעפר של עיר הנידחת, ובוחר לעשות את המצווה דווקא באיסורי הנאה, אין זה סימן שמטרתו היא ההנאה הרוחנית, משום שההנאה הרוחנית מעשיית המצווה באמצעות עפר עיר הנידחת, היא אותה הנאה רוחנית מעשיית המצווה באמצעות עפר סתם.

משא"כ, כשיש הנאת הגוף, יכול להיות שנהנה יותר כאשר עושה הוא את המצווה ע"י איסורי הנאה, מאשר שעושה את המצווה ע"י אחר.

לפי"ד אלו הרי יסוד דברי הרשב"א הוא, דכל מקום דלא מוכח שעושה בשביל עצמו, אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו, ואמרינן דהוי שליח דרחמנא לעשות רצון בוראו, ולכן אין זה מעשה הנאה.

והנה, כאשר אי אפשר לעשות הדבר ע"י אחר, לעולם הוי שליח דרחמנא, דאין לו בחירה בכך, אך כאשר יכול הוא לעשות הדבר באחר תלוי העניין האם יש לו נגיעות אשיות להנאת עצמו, דבהנאה רוחנית אין לו נגיעות, דמה לי הכא מה לי התם, אבל כשיש הנאת הגוף הרי עושה הוא להנאת עצמו ולא הוי שליח דרחמנא ואסור.

² ועי"ש שהביא עוד דוגמאות.

שיטת הר"ן

כפי שאמרנו לעיל, הר"ן סובר שגדר מצוות לאו להנות ניתנו נאמר רק לגבי ההנאה הרוחנית מקיום המצווה, אבל כאשר יש הנאת הגוף כשעושה את המצווה, חשיב הנאה, ולא אמרינן בזה מצוות לאו להנות ניתנו.

הנה, **במשנה** (טז): איתא שאם נדר מעשיית מצווה הנדר חל ואסור. אבל אם נשבע, השבועה לא חלה ומותר, משום "שאינן נשבעין לעבור על המצוות".

בהמשך הסוגיא (טז): מקשה הגמ', מאי שנא שבועה מנדר, הרי כמו שבנדר כתוב "איש כי ידור נדר לה' לא יחל דברו", גם בשבועה כתוב "או השבע שבועה לה' לא יחל דברו". ומיישב אביי, שבנדר האדם אומר 'הנאת סוכה עלי', ובשבועה האדם אומר 'שבועה שלא אהנה מן הסוכה'.

מקשה עליו רבא, הרי מצוות לאו להנות ניתנו, ולכן כשנדר מהנאת סוכה הוא לא נדר מדבר ממשי, כיון שהנאת סוכה לא נחשבת הנאה. ולכן מסביר רבא, שבנדר האדם אומר 'ישיבת סוכה עלי', ובשבועה האדם אומר 'שבועה שלא אשב בסוכה'. עכ"ד הגמ'.

ומקשים האחרנים, שלפי שיטת הר"ן בגדר מצוות לאו להנות ניתנו, דאמרינן מצוות לאו להנות ניתנו רק לגבי ההנאה הרוחנית מקיום המצווה, אבל כאשר יש הנאת הגוף כשעושה את המצווה, חשיב הנאה, ולא אמרינן בזה מצוות לאו להנות ניתנו, לא מובן מה מקשה רבא על אביי.

והרי במצוות סוכה יש הנאת הגוף מלבד ההנאה הרוחנית, ועל הנאת הגוף בעשיית המצווה לפי"ד הר"ן, לא אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו וחשיב הנאה. ולכן לפי זה, כשאומר 'הנאת סוכה עלי', הנדר צריך לחול, כמו שאומר אביי ולא מובנת קושיית רבא.

ומתוך **העונג יו"ט** (סימן נ), שהנאת הגוף שיש במצוות סוכה שונה היא מהנאת הגוף שיש בשאר מצוות, כגון: טובל במעיין בימות החמה, 'פרו ורבו' וכדו'.

שבמצוות סוכה, עיקר יסוד המצווה הוא ההנאה אשר לכן מצטער פטור מן הסוכה, ואם ישב המצטער בסוכה לא קיים את המצווה כלל, שהרי עיקר מצוות סוכה הוא שישב בסוכה במקום הבית, ומי שיש לו סיבה שבגללה לא היה יושב בבית, אין לו מצוות סוכה.

עולה מכך, שהנאת הגוף במצוות סוכה נכללת בתכלית המצווה שהיא קיום רצון ה', שהרי ללא הנאת הגוף, האדם לא יקיים את מצוות סוכה, ולכן אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו גם על הנאת הגוף במצוות סוכה, משום שהנאת הגוף היא חלק מהמצווה.

משא"כ בשאר המצוות, שבהם הנאת הגוף היא לא חלק מהמצווה, אלא כשמקיים את המצווה מצטרף עם זה הנאת הגוף, לא אמרינן על הנאת הגוף מצוות לאו להנות ניתנו, שהרי גם במקרה שגופו לא נהנה מעשיית המצווה, קיים את המצווה.

ולכן, הנאת הגוף במצוות אלו (טובל במעיין בימות החמה, פרו ורבו וכדו') לא נכללת בתכלית המצווה שהיא קיום רצון ה'.

לפי"ז מובנת קושיית רבא על אביי, שהאומר 'הנאת סוכה עלי' מותר בסוכה, משום שהנאת הסוכה לא חשיב הנאה, שהרי ההנאה היא חלק מהמצווה, ואמרינן מצוות לאו להנות ניתנו.

'אפשר באחר' באיסורי הנאה

מוסיף העונג יו"ט בדעת הר"ן, שלפי זה, אם סיכך את סוכתו באיסורי הנאה כגון: קשין של ערלה וכלאי הכרם, מותר, ואע"פ שיש הנאת הגוף, כיון שהנאת הגוף במצות סוכה היא חלק מהמצווה, אמרינן בזה מצוות לאו להנות ניתנו ומותר.

אולם, על פי מה שהסברנו לעיל, הרשב"א יחלוק על זה ויסבור שאסור.

והטעם לכך הוא דכיוון ש'אפשר באחר' שיכול לסכך את סוכתו לאו דווקא באיסורי הנאה, הרי כשבוחר לסכך באיסורי הנאה, הוא מראה שכוונתו בקיום המצווה היא הנאת עצמו ולא קיום רצון ה'. ובזה לא אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו.

ולכאורה, צדקו דברי הרשב"א, דכיוון דאפשר באחר, ובוחר באיסור מרצונו, מוכח דהתכלית גם לצורך עצמו, ולא נימא מצוות לאו להנות ניתנו.

וצריך לומר בדעת הר"ן (אליבא דהעונג יו"ט), שכאשר הנאת הגוף היא חלק מהמצווה, ונכללת בתכלית המצווה, קיום רצון ה', אפילו אם נאמר שכוונתו להנאת עצמו, כיוון שהתורה התנתה את קיום המצווה בהנאתו, אין זה מוציא את ההנאה מהמצווה, וכל עוד ההנאה היא בתוך המצווה אמרינן על זה מצוות לאו להנות ניתנו.

עולה מכך, שנחלקו הר"ן והרשב"א, האם הנאתו של האדם והנגיעות האישיות שלו, פוגעות ופוגמות בתכלית המצווה שהיא קיום רצון ה':

לפי הר"ן, הנגיעות האישיות של האדם הם לא פונקציה, כל עוד הם נמצאים בתוך המצווה ומתבטלים מחמת דין מצוות לאו להנות ניתנו.

אבל להרשב"א, אם יש נגיעות אישיות בתוך קיום המצווה הרי זה פוגם בתכלית המצווה שענייניה הוא קיום רצון ה', שהרי כאשר אפשר להנות מהסוכה ע"י סכך סתם, והאדם בוחר בסכך של איסורי הנאה, הוא מראה שתכלית קיום המצווה היא הנאתו האישית ולא רק קיום רצון ה'. והר"ן חולק וסובר, שכיון סוף כל סוף ההנאה היא חלק מהמצווה, אז זה מתבטל משום מצוות לאו להנות ניתנו, והכל נכנס לתכלית של קיום רצון ה'.